

לפני המכירה —

בטלה (66).

משמע שברייטא זו סוברת שכאשר מכר לישראל אינה בטילה.

ברייטא הבאה באה ללמדנו שדין זה אמור דוקא אם מכרה, אבל כשלא מכרה ממש — אינה בטילה.

אי אמרת בשלמא: בצורף ישראל מחלוקת, והחכמים סוברים שאינה בטילה — **הא ברייתא זו, מני משנתו של מי היא? רבנן היא —**

תנו רבנן: לוח הגוי עליה כלומר, שמשכנה ודעתו לשלם את הלואתו ולקחתה מיד המלוה (67), **או שנפלה עליה מפולת ואינו חש לפנותה, או שגנבוה ליסטיין ואינו מחזר אחריה, או שהניחוה הבעלים וחלכו להם למדינת הים לארץ רחוקה —**

אלא, אי אמרת בצורף עובד כוכבים מחלוקת אבל בצורף ישראל דברי הכל ביטל, קשה: הא ברייתא זו מני מי שנה אותה? הרי חכמים כמו רבי סוברים שהיא בטילה —

אם עתידין לחזור במלחמת יהושע [יבואר גא-ב לקמן] —

ולמה יוליך הנאה לים המלח, [ולאיזה צורך יחזיר אם לא נתן מעות]?

בכל אלו **אינה בטילה** [גירסת הב"ח: **עולמית** (68)] מפני שאין במעשים אלו משום ביטול.

ומתוצאת הגמרא: **שאני שונה המקרה התם, דאדעתא דגרוטאות — זבין הגוי מכרה יחד עם גרוטאות בחושבו שהיא גרוטאות, אדעתא דעובד כוכבים לא זבין לא ידע שיש שם עבודת כוכבים, ולכן לא ביטלה.**

הגמרא מבארת למה הוצרכה הברייטא לשנות את כל אלו הדוגמאות ללמדנו שאם לא מכרה ממש — אינה בטילה.

אבל במוכר עבודת כוכבים בלבד לצורף ישראל, סובר האמורא הראשון שלדברי הכל מבטלה מרצונו.

וצריכא להשמיענו, דאי תנא לוח עליה, היינו אומרים: **מכך דלא זבנה** שלא מכרה לשלם חובותיו, מראה בכך שאינו מתייאש ממנה, **הילכך לא בטלה —**

שנינו במשנתנו שרבי סובר שאם הגוי מכר את העבודת כוכבים בין לישראל ובין לגוי [או לדעת חכמים — לפי דעת האמורא הראשון — אם מכר לישראל] — הרי היא

אבל נפלה עליה מפולת, מכך דלא קא מפני לה אינו מפנה אותה, **אימא** היה עולה על הדעת לומר: **בטולי בטלה** ומזניחה ומבטלה —

67. כן כתבו התוס' הנ"ל. וכן כתב הריטב"א במתניתין בשם הרמב"ן.

68. גירסא זו, מבארים התוס', היא לפי מסקנת הגמרא שהאשרות בימי מלחמת יהושע היה להם

66. מבואר לפי רש"י ד"ה לוח, וכפי שביארוהו בחידושי הר"ן ובמהרש"א [בתוס' ע"ב ד"ה דא"].

וכן סוברים התוס' [שם].

שנינו בברייתא: הניחוח הבעלים והלכו למדינת הים אם עתידין לחזור כמלחמת יהושע — אינה בטילה.

דברים אלו מוקשים. אכן הברייתא אמרה שאם עתידין לחזור — אינה בטלה, ואם אין עתידין לחזור — בטלה [כמו ששנינו במשנה הבאה] —

אבל, מה הביאה הברייתא את מלחמת יהושע כדוגמא ל"עתידין לחזור", אדרבה! כשיהושע כבש את האמוריים לא חזרו לארץ ישראל.

ותמהה הגמרא: מידי וכי מלחמת יהושע מיהדר הדור חזרו האמוריים?

ומתרצת הגמרא: הכי קאמר כן אמרה הברייתא: אם עתידין לחזור — הרי הוא כמלחמת יהושע ואין לה בטילה, כלומר: כשם שהתורה אסרה את כל האלילים שהיו בארץ ישראל בימי כיבוש הארץ, כמו שנאמר [דברים יג] "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם", כן אסורים האלילים שהגוים הניחום ועתידים לחזור.

ולמה אכן נאסרו האלילים ההם שהיו בזמן כיבוש הארץ?

מפני שהאמוריים חשבו שהם עוד יחזרו לארץ ישראל, וביציאתם לא בטלו אותם מרצונם⁽⁶⁹⁾.

כשיבטלנה הגוי או הוא או אחר שהרי היא של גוי. אלא שעצם מעשה ההזנחה אינו מעשה של ביטול.

69. כן כתב רש"י.

ומציינים התוס': זה אינו הטעם האמיתי למה

צריכא הברייתא להשמיענו, שאינן כן, ואינה בטילה.

ואי תנא נפלה עליה מפולת, היינו אומרים, שלכן לא בטלה, משום דסבר הגוי: הא מנחת הרי היא מונחת בתוך המפולת, כל אימת דבעינא לה מתי שאצטרונה שקילנא לה אקחנה —

אבל גנבוה ליסטים היה עולה על הדעת לומר: מכך דלא מהדר אבתרה שאינו מחפש אחריה — בטולי בטלה —

צריכא הברייתא להשמיענו שאינו כן, ואינה בטילה.

ואי תנא גנבוה ליסטים, היינו אומרים שלכן אינה בטילה, משום דסבר הגוי: אי עובד כוכבים שקיל לה אם גוי כמוהו גנבוה — מפלח פלח לה יעבדנה, אי ישראל שקלה לקחה — איידי בגלל דדמיה יקרין לא יתיכנה ויקלקלנה, אלא מזבין לה ימכרנה לעובד כוכבים והגוי הקונה אותה פלח לה, לפיכך אינה בטילה —

אבל הניחוח הבעלים והלכו למדינת הים, היה עולה על הדעת לומר: מכך דלא שקלו בהדיהו שלא לקחו אותה אתם — בטולי בטולה —

צריכא הברייתא להשמיענו שאינה בטילה.

דין של עבודת כוכבים של ישראל, ואין להם בטילה עולמית.

ומה שאמרה הברייתא "עולמית" לא נאמר על שאר דיני הברייתא בגוי שהניח עבודת כוכבים שלו או בלוח עליה, בנפלה עליה מפולת, שבאופנים אלו יש לה ביטול "עולמית",

הרי אינה שלו, ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו?

אמר רבי אלעזר: דבר זה נלמד כתחלתה של כניסת בני ישראל לארץ ישראל. **דאמר רחמנא** [דברים יב]: **"ואשריהם** [של האמוריים] **תשרפון באש"**. והתורה אסרה אף האילנות המחוברים לקרקע.

מכדי, הרי ארץ ישראל והמחובר לה ירושה היא להם לבני ישראל מאבותיהם שזו הארץ הנתונה לאברהם אבינו, שנאמר [בראשית יג] **"כי לך אתננה"** —

ואיך יכלו האמוריים לאסור את האילנות בעבודתן להם, הרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו?

ואי ואם תאמר: אכן, האשרות שלאחר נתינת הארץ לאברהם לא נאסרו, אלא שהתורה אסרה את כל האשרות **משום** ספק, שמא הנה מהנך **דמעיקרא** מאותן שנעבדו לפני נתינת הארץ לאברהם?

בביטולא בעלמא סגי להו, אותן האשרות שנעבדו לפני נתינת הארץ הן עבודת כוכבים של גוים, שעליהן נאמרה ההלכה [מג א] שאפשר לכפות את הגוי שיבטלנה בעל כרחו. ולמה, איפוא חייבתה התורה לשורפם ולגדעם, הרי אפשר לכפות את הגויים

ומקשה הגמרא: ובכל זאת **למה לי** [ליה] להתנא של הברייתא **למיתלייה** לקשור דינו **במלחמת יהושע**, היה לו לשנות: אינה בטילה, למה נתן את מלחמת יהושע לסימן ולהשוואה לעצם הדין שבא להשמיענו שאם אינו מתייאש ממנה — אינה בטילה.

ומתרצת הגמרא: אכן, אין קשר, אלא **מילתא אנב אורחא קא משמע לן**, לפי דרכו שהיה צריך להשמיענו שאינה בטילה, בא להשמיענו עוד דין שלמדנו ממלחמת יהושע — לפיכך הזכיר את מלחמת יהושע.

ובדברים אלו בא התנא של הברייתא לסייע לדין של רב יהודה אמר רב. **כי הא כמו שאמר רב יהודה אמר רב: ישראל שזקף לבינה כדי להשתחוות לה**, ולא השתחוה, **ובא עובד כוכבים והשתחוה לה ללבינה** — אסרה.

והחידוש הוא: אף שהלבינה עדיין לא נאסרה בזקפת הישראל עד שיעבדנה [לדעת רבי עקיבא לעיל נא ב] והגוי אינו יכול לאסור אותה, הואיל ואינה שלו — בכל זאת אסרה. והטעם יבואר בהמשך.

ולפני שהגמרא מבארת את טעם האיסור, מבררין:

מנלן מנין לנו דאסרה הגוי בהשתחוותו,

והתוס' מפרשים, שהוא כמו "הוה אמינא ומסקנא", שבתחילה סברה הגמרא שהטעם שנאסרו הוא משום שחשבו לחזור, ומסקינן, שהטעם הוא מפני שהאמוריים עבדו בשליחות ישראל.

נאסרו. והטעם הוא, כמו שאמרה הגמרא בהמשך שבני ישראל גילו דעתם בעשיית העגל שניחא להו וכו'.

אלא שרש"י כתב כן לבאר את ההשוואה בין דין הברייתא שהגוי הניחה ועתיד לחזור — למלחמת יהושע.

לבטלם? (70)

אלא, מעת דפּלחו עבדו ישראל לעגל הזהב במדבר — גלו אדעתיהו גילו דעתם דניחא להו שנוח להם בעבודת כוכבים, והילכך: **כי אתו עובדי כוכבים** כשבאו האמוריים ונטעו אשירות — שליחותא דידהו עבדי עשו עבודתם בשליחות [בהסכמת⁽⁷¹⁾] בני ישראל — והאשרות האלו הן עבודת כוכבים של ישראל שאין להם ביטול.

הכי נמי, ומכאן למד רב יהודה אמר רב: **ישראל שזקף לבינה** להשתחוות לה, גליא דעתיה מגלה דעתו דניחא ליה בעבודת כוכבים, ואחרי כן **כי אתא עובד כוכבים** כשבא הגוי ופּלח לה ועבדה — שליחותא דידהי קעביד עובדה בשליחות הישראל, ואוסרה.

וזה ה"סימן" שנקט התנא "כמלחמת יהושע" היות ומלחמה זו נלמד דין "גילוי דעת דניחא ליה".

ומקשה הגמרא: **דלמא** הרי יתכן לומר, שרק בעגל הוא דניחא להו להיות להם לאלוה, ואילו במידי אחרונא בדברים אחרים מתועבות הגוים, כגון: אשרה — לא ניחא להו. ואין ברצונם לעובדם. ולמה נאסרו האשרות?

ומתרצת הגמרא: **אמר קרא** נאמר בתורה בפרשת העגל [שמות לב] שבני ישראל אמרו "אלה אלהיך — ישראל!" ולא נאמר "זה" אלוהיך ישראל, מלמד, שאינו התאוו לאלוהות הרבה, כולל האשרות.

מה שאסור בהנאה.

71. המחנה אפרים [הלכות שלוחין ושותפין סוף סימן יד] מביא מכאן ראייה שיש דין שליחות מגוי לגוי, האמוריים עשו שליחותם של עובדי העגל שדינם כמומרים.

וכותב שהוא "קצת" ראייה. וכנראה כוונתו, שאף שאמרה הגמרא "שליחות" אין הכוונה ל"שליחות" בהגדרותיה — אלא ל"הסכמה".

ובכּוּדע ביהודה [מהדורא תנינא יורה דעה סימן קמ"ח] ובשו"ת רבי עקיבא איגר [ח"ב סימן קל"ד] כתבו בפשיטות שאינו מדין שליחות, אלא "הסכמה".

הגאון רבי עקיבא איגר מוכיח שאינו מדין שליחות, שהרי "אין שליח לדבר עבירה".

אבל המחנה אפרים מביא בשם מדרש [ואינו מביא מקורו] שבגוים לא נאמר "אין שליח לדבר עבירה".

70. הקשה הרמב"ן [מוכא בריטב"א]: האשרות הללו שהיו מעיקרא לפני נתינת הארץ לאברהם, באו עתה לידי ישראל, ואין סברה הגמרא לומר שאפשר לבטלם —

הרי שנינו לעיל [גמ א] שעבודת כוכבים שבא ליד ישראל אין לה ביטול?

ומתרץ: מה ששנינו שאין לה ביטול, הוא רק איסור דרבנן, ומן התורה אינו נקרא עבודת כוכבים של ישראל שיאמר עליהן הדין שאין לה ביטול, אלא על הנעבד על ידו או על ידי שליחותו —

וסוגייתנו הרי דורשת את המקראות ואת דיני התורה — והואיל ומדאורייתא יש להם ביטול, שפיר מקשינן: למה ציוותה "התורה" לשרוף את האשירה, הרי "מן התורה" יש אפשרות לכפות גוי ויבטלם.

ובחידושי הר"ן מתרץ: אשרות אלו מעולם לא באו לרשות ישראל, דמסתמא לא ניתן להם

שהבימסאות הן משמשי עבודת כוכבים, בכל זאת הן מותרות, כיון שאינן מוכנות למושב עבודת כוכבים כל שעה, אלא רק לשעה שהמלכים עוברים.

גמרא

שנינו במשנתנו: עבודת כוכבים שהניחיה עובדיה בשעת שלום — מותרת, בשעת מלחמה — אסורה.

ומבאר הגמרא כי מה שנאמר במשנה שבשעת מלחמה אסורה, היינו דוקא כשאין להם אפשרות לחזור, אבל כשיש להם אפשרות לחזור, ואינם חוזרים — הרי היא בטלה.

אמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב: בית נמרוד⁽⁷²⁾ מגדל שבנו דור הפלגה בימי נמרוד שהיה מלך עליהם, ומגדל זה בנוהו לעבודת כוכבים, הרי הוא כעבודת כוכבים שהניחיה עובדיה בשעת שלום, ומותר בהנאה. כי אף על גב דכי בדריניהו רחמנא, כשהפיצם הקב"ה, בשעת מלחמה דמי, שהרי נפוצו מתוך בלכול דעתם בעל כרחם, מכל מקום, אי בעו למיהדר, אם רצו לחזור אליו, הדור יכלו לחזור. ומדלא הדור, שלא חזרו אלא הזניחיהו — בטולי בטלה.

שנינו במשנתנו: בימוסאות של מלכים, הרי אלו מותרות מפני שמעמידין אותה בשעה שהמלכים עוברים.

ותמהה הגמרא: וכי מפני שמעמידין אותה בשעה שהמלכים עוברים — מותרין? ומה

ומקשה הגמרא: אימא אפשר לומר: אכן, כל אותן האשרות דבהדי עגל שהיו באותו הזמן — ניתפרו נאסרו, מטעם שהגוים עבדום בשליחות ישראל, אבל אותן האשרות שנעבדו מכאן ואילך אחרי שבני ישראל חזרו בתשובה — נישתרי תהיינה מותרות, שהרי אותן לא עבדו האמוריים בשליחות ישראל?

ומתוצת הגמרא: מאן מוכח? מי יוכיח לנו, ומי יודע איזה מהן היתה בשעת עשיית העגל, ואיזו מהן נעבדה אחרי כן?

לכן נאסרו כולן, וציוותה התורה לשורפן ולגדען.

מתניתין

עבודת כוכבים שהניחיה עובדיה, ואין דעתם לחזור —

אם הניחיה בשעת שלום, מותרת, כי הואיל ויצאו לדעת ולא נטלוה עמהם, מוכח שהתייאשו ממנה, וביטלוה.

ואם הניחיה כשיצאו בשעת מלחמה, אסורה, כי הואיל ויצאו מתוך עירבוב הדעת, אין בעזיבתה משום ייאוש.

בימוסאות של מלכים, אבני גזית המתקנין בדרך שעובר בה המלך, ובעת עוברו מושיבין אלילים על הבימוסאות והמלך משתחוה להם, הרי אלו מותרות, מפני שמעמידין אותה, את אבן הבימוס, רק בשעה שהמלכים עוברים. ולכן, על אף

72. כתב הריטב"א: ונפקא מינה, למה שנשאר קיים מן המגדל ההוא.

ואפילו למאן דאמר אין הגוים עובדים לשברים, והם מותרים, הני מילי דברים אלו אמורים בעבודת כוכבים עצמה, ששבריה מותרים, משום דזילא ביה מילתא, דבר בזוי הוא להם למפלח לעבוד לשברים. אבל האי, בימה זו, שאינה אלא מושב לעבודה זרה, לא איכפת ליה לגוי, ואף אם נפגמה מושיב עליה את אלילו. וקשה מדברי רב ושמואל על עולא, שישב על בימה פגומה.

אמר ליה עולא לרב יהודה: אינני מזלזל חס וחלילה בכבוד רבותיך רב ושמואל! אלא אדרבה, מאן יהיב לן מי יתן לנו מעפרא מעפר קברם דרב ושמואל, ומלאינן עיינין ונמלא את עיינינו! אלא, עשיתי כן כהוראת רבתי רבי יוחנן וריש לקיש.

הא רבי יוחנן וריש לקיש, דאמרי תרווייהו: בימום שנפגם, מותר.

ואפילו למאן דאמר שהגוים כן עובדין לשברים, הני מילי, דברים אלו אמורים, בשברי עבודת כוכבים, דכיון דפלחה, שכשהיתה שלימה היה עובדה והיתה אלוהיו, זילא ביה מילתא, זילזול הוא בעיניו לבטולה, ולכן אינו מבטלה. אבל הני בימוסיות, שקלי להאי, מוציאין את הבימה הפגומה, וזורקין אותה, ומייתו בימום

בכך, הרי הן משמשי עבודת כוכבים לפי שעה!?

ומתרת הגמרא: אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הכי קאמר, כך אמר התנא במשנה: מפני שמעמידין אותן בשעה שהמלכים עוברין, ולפעמים המלכים מניחין עוזבים דרך זו והולכין בדרך אחרת, ואין המלכים חוששין לכבדם, הילכך לא נחשבו כמשמשי עבודת כוכבים.⁽⁷³⁾

הגמרא דנה בבימה שנפגמה. יש סוברים שהיא אסורה אף על פי שנפגמה, מפני שעדיין ראויה להושיב עליה עבודת כוכבים. ויש סוברים, שהיא מותרת, מפני שאם נפגמה מחליפין אותה באחרת.

ומספרת הגמרא: כי אתא כשהגיע עולא [שהיה מתלמידי רבי יוחנן וריש לקיש בארץ ישראל, ובא לבבל] — יתיב ישב אבימוסא פגימא, על בימה שהיתה משמשת לעבודת כוכבים, ונפגמה.

אמר ליה רב יהודה לעולא: הוא רב ושמואל [רבתי של רב יהודה בבבל] דאמרי תרווייהו שניהם: בימום שנפגם אסור להנות ממנה.

שעה שלא נאסרה אלא כל זמן שהעבודת כוכבים עליה.

והר"ן על הרי"ף מבאר, דהוי כמו עבודת כוכבים שהניחיה בעליה בשעת שלום.

וכתבו הריטב"א והר"ן: הילכך: מותרין אפילו קודם שהמלכים עזבוהו, כיון שכל העמדתם אינה חשובה, ואינם נעשים משמשי עבודת כוכבים.

אי נמי, בא ללמדנו שבכל עבודת כוכבים — בדומה למגדל — שהניחיה עובדיה אף בשעת מלחמה, אם בעליה יכולים לחזור ואינם חוזרים — מותרת.

73. וביתר ביאור מבאר הריטב"א, דהם כמו משמשים עראיים, שאינם אסורים כמו ששנינו [מז ב] באבן שהניחו עליה עבודת כוכבים לפי

אחרינא, ומביאים אחרת.

יקומו.

תניא שנינו ברייתא כוותיה כדברי דרבי ויחנן וריש לקיש:

ומוכה, שהמזבח בנוי מהרבה אבנים, וביטולו הוא בניפוצן.

דתניא, בימוס שנפגם מותר.

שנינו לעיל [בפרק כל הצלמים] שכל דבר אשר עבדו לו והשתחוו לו, כמו בהמה, וכמו קמח ויין, אסור להביאו קרבן לה'. ואף אם ביטל הגוי את הדבר הזה מלהיות לו לעבודה זרה, ובכך הותר הדבר להדיוט, בכל זאת הוא ממשיך להיות אסור לגבוה. וכמו כן שנינו לעיל, כיון שאין אדם יכול לאסור דבר שאינו שלו, ולכן המשתחויה לבהמת חבירו, היא אינה נאסרת בהנאה מדין "נעבד".

מזבח שמקריבין עליו זבח לעבודה זרה שנפגם — אסור עד שינתין רובו, ואז מותר.

ודנה הגמרא: היכי דמי בימוס? היכי דמי מזבחה? מנין נדע להבחין בין בימה למזבח?

אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן: בימוס — אבן אחת. מזבחה — אבנים הרבה.

ועתה הגמרא מביאה ברייתא, ששנינו בה שלא נאסר הדבר אף לגבוה.⁽⁷⁴⁾

ואם תימצא אבן אחת פגומה, הרי היא מותרת. ואם הן הרבה אבנים — הן אסורות עד שינתין רובן.

תנא, נעבד, אם הוא שלו — אסור לגבוה. ואם הוא של חבירו, מותר, מפני שאדם אינו יכול לאסור דבר שאינו שלו.

אמר חזקיה: מאי קרא, מנין נדרש שמזבח הוא של אבנים הרבה, וביטולו הוא בניתון רובו?

ורמינהו סתירה לכך מברייתא אחרת.

דתניא, איזהו נעבד? — כל שעובדים אותו, בין בשוגג ובין במזיד, בין באונס ובין ברצון, ואסור להביאו לקרבן.

אמר הנביא ישעיה [כז] "לכן בזאת יכופר עון יעקב... בשומו כל אבני מזבח [העשוי לעבודת כוכבים] כאבני גיר מנופצות, לא יקומו אשרים וחמנים [למען לא יקימו להם אשרות ואילילי שמש]".

ויש לדון: האי "אונס" האמור בברייתא — היכי דמי, איך היתה העבודה באונס? לאו, האם לא, בכגון דאנס בהמת חבירו, והשתחוה לה?! ומשמע, שברייתא זו סוברת

ודרשינן: אי איכא כאבני גיר מנופצות, אם אכן ינפצום כאבן גיר, לא יקומו אשרים וחמנים, לא יקריבו עליו. ואי לא ינפצום —

ביאורים אלו הם לשיטת רש"י.

שהמלכים עזבום.

אבל התוס' כתבו, שאחרי שהגוים רואים שהמלכים עזבום ואינם חוששין להם — לכן הם מבטלים אותם. ולדעה זו, מותרים רק אחרי

74. בהמשך הסוגיא מביאה הגמרא ברייתא בענין בימוסאות, וזו השייכות של סוגיא זו לכאן.